

SELJORD KYRKJE, SELJORD KOMMUNE

Tilstandsregistrering av kunst og inventar, 2023

Lena Stoveland og Nina Kjølsten Jernæs

Norsk institutt for kulturminneforskning (NIKU)

Storgata 2, Postboks 736 Sentrum, 0105 Oslo

Telefon: 23 35 50 00

www.niku.no

<http://www.niku.no/>

Tittel Seljord kyrkje, Seljord kommune Tilstandsregistrering av kunst og inventar, 2023	Rapporttype/nummer NIKU Rapport 297	Publiseringsdato 31.12.2023
	Prosjektnummer 1022554-01 1022554-03	Sider 26
	Avdeling Konservering	Tilgjengelighet Åpen
Forfatter(e) Lena Stoveland og Nina Kjølse Jernæs	ISSN 2703-7797 ISBN 978-82-8101-444-2	Oppdragstidspunkt / periode utført September 2023
	Forsidebilde Interiøret i Seljord kirke. Foto: H. Smith, 2023.	

Prosjektleder Nina Kjølse Jernæs (NIKU), Lena Stoveland (NIKU),
Prosjektmedarbeider(e) Elisabeth Andersen (NIKU), Henrik Smith (Riksantikvaren), Hanne Moltubakk Kempton (KA).
Kvalitetssikrer Kjersti Marie Ellewsen

Oppdragsgiver / finansiert av Riksantikvaren

<p>Sammendrag</p> <p>Som del av de nasjonale oppgavene tildelt av Klima- og miljødepartementet (KLD) gjennomfører NIKU i samarbeid med Riksantikvaren årlige tilstandsregistreringer av kunst og inventar i norske kirker. I 2023 ble metoden for tilstandsregistrering gjennomgått, og turen gikk til fire kirker i gamle Telemark fylke. En klimalogger ble sendt til hver kirke i forkant av tilstandsregistreringene for å registrere relativ luftfuktighet og temperatur i koret. I tillegg til å vurdere tilstanden på kunst og inventar, var det i 2023 et større fokus på inn klima og å vurdere mulige skadeårsaker og risiko for nye skader sammenlignet med tidligere registreringsår. Tilstandsregistreringen skal brukes til å planlegge sikring, konserveringsbehandling og forebyggende tiltak for kunst og inventar i kirkene. Tilstandsregistreringen av kunst og inventar i Seljord kyrkje ble gjennomført i september 2023. En huspostill ble vurdert å ha alvorlige symptomer og tilstandsgrad 3, dåpsfatet og kalken har vesentlige symptomer og gitt tilstandsgrad 2. Maleriet av Natverden, Luthers postill, altertavlen, døpefonten, et presteportrett, to lysestaker og et oblatkrin har svake symptomer og tilstandsgrad 1, men varierende behov for tiltak på kort og lang sikt.</p>
<p>Abstract</p> <p>In collaboration with The Directorate for Cultural Heritage, NIKU carries out annual condition surveys of art and furnishings in Norwegian churches. In 2023, the condition survey methodology was reviewed, and the trip went to four churches in the old Telemark County. A climate logger was sent to each church ahead of the condition survey to record relative humidity and temperature in the choir. In addition to assess the condition of art and furnishings, in 2023 there was a greater focus on indoor climate and assessing possible causes of damage and risks of new damage, compared to previous registration years. The condition surveys are used to plan conservation treatment and preventive measures for art and fixtures in the churches. The condition survey in Seljord kyrkje was carried out in September 2023. A postil was assessed as having serious symptoms and condition class 3, the baptismal dish and chalice have significant symptoms and were given condition class 2. The painting of The Last Supper, Luther's postil, the altarpiece, the baptismal font, a priest portrait, two candlesticks and an oblate box have weak symptoms and condition class 1, but varying needs of active and preventive measures in the short and long term.</p>

Emneord Kirkekunst, kirkeinventar, tilstandsregistrering, inn klima, konservering
Keywords Ecclesiastical art, church inventory, condition survey, indoor climate, conservation

Avdelingsleder
Kjersti Marie Ellewsen

Innholdsfortegnelse

1	Prosjektopplysninger	7
2	Bakgrunn og formål	7
3	Sammendrag av tilstandsregistreringen i Seljord kyrkje i 2023	7
4	Metode	8
5	Definisjoner	9
6	Beskrivelse, tilstand og risiko på utvalgte objekter i Seljord kyrkje	11
6.1	Kunst/inventar med tilstandsgrad 3	11
6.2	Kunst/inventar med tilstandsgrad 2	12
6.3	Kunst/inventar med tilstandsgrad 1	14
7	Inneklima og oppvarming	23
7.1	Merknader under befaring	23
7.2	Inneklima i den målte perioden, 2023	24
8	Ytterligere anbefalinger	25

1 Prosjektopplysninger

Kirke:	Seljord kyrkje, Seljord kommune, Vestfold og Telemark.
Kulturminne ID:	85418-1.
Kirketype:	Mur, 1180. Våpenhus 1620–30.
Vernestatus:	Automatisk fredet.
Bruksfrekvens:	2–3 ganger per måned.
Strøm i kirken:	Ja.
Oppvarming:	Ja. Grunnvarme på 5–7 grader i vinterhalvåret. Brukstemperatur: 18–20 grader, to dager før arrangement.
Belysning:	Elektrisk belysning.
Klimaregistrering:	Nei. Nei. Tidsbegrenset klimalogger plassert bak altertavlen og satt til å starte logging 15.5.2023 i regi NIKU og avlest under befaring 27.9.2023. Neste avlesing bør gjøres etter 13 måneder med logging, etter 16.6.2024.
Solskjerming:	Nei.
Avfukter/befukter:	Nei.
Befarings dato og værforhold:	27.9.2023. Vekslende, solskinn, delvis skyet.
Registratorer:	Nina Kjølser Jernæs, Lena Stoveland og Elisabeth Andersen (NIKU), Henrik Smith (Riksantikvaren) og Hanne Moltubakk Kempton (KA)
Rapport:	22.12.2023.
Foto:	Henrik Smith (Riksantikvaren), Nina Kjølser Jernæs (NIKU) og Hanne Moltubakk Kempton (KA).
Prosjekt(er):	Tilstandsregistrering av kunst og inventar i kirker 2023. Inneklima og risikovurdering i forbindelse med tilstandsregistrering 2023.

2 Bakgrunn og formål

Tilstandsregistreringene er gjennomført i samarbeid med Riksantikvaren, og med nasjonale midler fra Klima- og miljødepartementet (KLD). Formålet er å vurdere og registrere tilstand og oppbevaringsforhold på et utvalg eldre og verdifull veggfast og flyttbar kunst og inventar, heretter omtalt som 'objekter' dersom annet ikke er spesifisert. Tilstandsregistreringsarbeidet skal brukes til å planlegge sikring, konserveringsbehandling og forebyggende tiltak for kunst og inventar i kirkene. Objektene som tilstandsregistreres i hver kirke har blitt valgt ut hovedsakelig på bakgrunn av deres alder. Kunst og inventar fra middelalderen og før 1650 blir hovedprioritet i utvelgelsen, mens kunst og inventar opp til 1799 også kan bli valgt ut. Kun i noen få tilfeller blir kunst og inventar fra 1800-tallet registrert. Det ble gjennomført tilstandsregistrering av kunst og inventar i Seljord kyrkje i september 2023. I tillegg til å vurdere tilstand på utvalgte objekter, ble det i 2023 gitt større oppmerksomhet til inneklima og å vurdere mulige skadeårsaker, oppbevaringsforhold og risiko for nye skader sammenlignet med tidligere registreringsår.

3 Sammendrag av tilstandsregistreringen i Seljord kyrkje i 2023

Tilstanden til kunst og inventar beskrives overordnet med tilstandsgrad TG0 til TG3, hvorav tilstandsgrad TG3 er dårligst (se definisjoner i eget avsnitt). I hvilken grad det anbefalte tiltak haster å få gjennomført uttrykkes som konsekvensgrad KG0 til KG3, hvorav KG3 krever umiddelbare tiltak for å

forhindre nye tap og skader. Vurdering av konsekvensgrad baserer seg på både tilstandsregistreringen og risikovurderingen.

Kirkekunst og inventar med tilstandsgrad 3

- En huspostill har alvorlige symptomer og bør behandles på middels lang sikt (KG1, innen 5 år).

Kirkekunst og inventar med tilstandsgrad 2

- Dåpsfatet og kalken har vesentlige symptomet og bør behandles på kort sikt (KG2, innen 2 år)

Kirkekunst og inventar med tilstandsgrad 1

- Lysekronen har svake symptomer, men tiltak bør gjøres umiddelbart og innen et år (KG3).
- Nattverden-maleriet og Luthers postill har svake symptomer og bør behandles på middels lang sikt (KG1, innen 5 år).
- Altertavlen, døpefonten, et presteportrett, to lysestaker og et oblatskrin har svake symptomer med behov for tiltak på lang sikt (KG0).

4 Metode

I forkant av befaringen ble det laget en oversikt over veggfast og flyttbar kunst og inventar i kirken med beskrivelse og sannsynlig datering. Informasjon om oppvarming og bruksrutiner ble innhentet gjennom et spørreskjema besvart av kirkens representanter. NIKU sendte en klimalogger av typen Tiny Tag Plus 2 (TGP-4500) til kirken, som ble plassert bak altertavlen i koret. Klimaloggeren ble programmert til å starte målingene den 15.5.2023 og til å logge lufttemperatur (T °C), relativ luftfuktighet (% RF) og duggpunktstemperatur (T °C), en gang i timen. I forbindelse med befaringen i september 2023 ble klimaloggeren avlest. Det ble gjort enkelte punktmålinger av relativ luftfuktighet, temperatur og lysstyrke (Lux) med en Elsec 765 Environmental Monitor.

Tilstanden ble undersøkt visuelt og registrert på stedet. Registreringsmetodikken har utgangspunkt i standard NS-EN 16096:2012 – *Bevaring av kulturminner – Tilstandsanalyse av fredete og verneverdige bygninger*, tilpasset fast og flyttbar kunst og inventar og konserveringsterminologi (se definisjoner i eget avsnitt). Registreringen ble gjort med utgangspunkt i et forhåndsdefinert skjema, der følgende data ble innsamlet:

- Beskrivelse (dekor)*
- Plassering (fritekst)
- Hovedmaterialer (liste)*
- Datering*
- Mål*
- Behandlingshistorikk (fritekst)
- Tilgjengelighet ved befaring (fritekst)
- Bevaringsgrad/Integritet: hvor mye av de opprinnelige materialene er bevart, samt omfang og kvalitet av tilføyinger (fritekst)*
- Tilstandsbeskrivelse (fritekst)*
- Tilstandsgrad, jf. Norsk standard NS-EN 16096:2012*
- Risikovurdering: mulig(e) skadeårsak(er) (liste og valg av inntil 3 stk.) og risiko for nye skader (fritekst)*
- Anmerkning/Andre forhold (fritekst)*
- Type tiltak (liste jf. Askeladden)*
- Tiltakstype (liste: omdefinert fra Tiltaksklasse jf. Norsk standard NS-EN 16096:2012: Tilstandsregistrering; ingen nødvendige tiltak; mindre tiltak, overvåking og/eller forebyggende konservering; moderate inngrep/tiltak og/eller ytterligere undersøkelser; store inngrep/tiltak basert på diagnose.

- Tiltaksbeskrivelse, anbefalte tiltak (fritekst)*
- Konsekvensgrad, jf. Norsk standard NS-EN 16096:2012*
- Anbefaling andre tiltak
- Undersøkt av hvem
- Dato for tilstandsregistrering

Dataene merket med '**' er, utover at de inngår i denne rapporten, også registrert i Riksantikvarens datasystem, *Askeladden*. Dataene fra registreringene legges inn i Askeladden, mens denne rapporten er et sammendrag av registreringene som er utført.

Alle foto som er gjengitt i rapporten lagres i Riksantikvarens bildedatabase *Fotostation*.

5 Definisjoner

Objekt: beskriver kulturarven, både den stedfaste og flyttbare (jf. NS-EN 15898:2011).¹

Bevaringsgrad/ Integritet:

Integritet: Grad av et objekts fysiske eller konseptuelle helhet (jf. NS-EN 15898:2011).

Hvor mye av det opprinnelige objektet er bevart i forhold til sin antatte opprinnelig utstrekning (dersom man vet det), strukturelt og materielt i forhold til det bevarte og synlige fragmentet, i sitt opprinnelige fargeuttrykk (fargeendringer), samt omfang og kvalitet av sekundære tilføyinger.

For den strukturelle bevaringsgraden brukes uttrykk som «meget fragmentert bevart / fragmentert bevart / middels godt bevart / godt bevart».

Tilstand: Fysisk status for et objekt på et gitt tidspunkt (jf. NS-EN 16096:2012). Tilstanden knyttes til det bevarte og restaurerte objektet, dvs. inkludert suppleringer og retusjer.

Tilstandsgrad iht. NS-EN 16096:2012: «Tilstandsgradering skal baseres på en samlet vurdering av alle relevante symptomer».

- TG0 – Ingen symptomer
- TG1 – Svake symptomer
- TG2 – Vesentlige symptomer
- TG3 – Kraftige eller alvorlige symptomer

I tillegg bruker Riksantikvaren TG9 for registreringer i Askeladden. TG9 betyr Ukjent tilstand, i tilfeller der objektet ikke var tilgjengelig under befaringen (Schonhowd 2021).²

Risikovurdering: «mulig(e) årsak(er) til og utløsende faktor(er) for den registrerte tilstanden» (NS-EN 16096:2012). «Identifisering, analyse og vurdering av trusler som kan endre betydning, og sannsynlighet for at de kan inntreffe» (NS-EN 15898:2011).

Mulige skadeårsaker og nedbrytningsfaktorer med utgangspunkt i Canadian Conservation Institutes (Michalski 1990)³ rammeverk for konservering av kulturarv og noe omformulert:

- Håndtering eller ugunstige oppbevaringsforhold
- Iboende nedbrytning (nedbrytning i materialene som ikke skyldes en ytre faktor)

¹ NS-EN 15898:2011 – *Bevaring av kulturminner – Sentrale, generelle termer og definisjoner*. European Committee for Standardization.

² Schonhowd, I. 2021. Tilstanden på kunst og interiør i norske kirker. En oppsummering etter 20 år med tilstandsregistreringer. *NIKU Oppdragsrapport 153/2021*. Oslo, NIKU.

³ Michalski, S. 1990. An Overall Framework for Preventive Conservation and Remedial Conservation. *ICOM-CC 9th Triennial Meeting Preprints*. Dresden, 26–31 August 1990, red. K. Grimstad, 589–591. Paris, International Council of Museums.

- Katastrofal hendelser (vandalisme, brann, vann)
- Lys og stråling (falming, gulning, skjørhet)
- Ugunstig luftfuktighet og temperatur
- Skadedyr og mikrobiologisk nedbryting
- Smuss, støv, forurensing
- Ustabile uoriginale materialer eller eldre restaurering

Konsekvensgrad iht. Norsk standard NS-EN 16096:2012.

I hvilken grad er det viktig rask å få gjennomført anbefalte tiltak fra risikovurderingen. Behandling bør gjøres:

- KG0 – På lang sikt
- KG1 – På middels lang sikt (innen 5 år)⁴
- KG2 – På kort sikt (innen 2 år)
- KG3 – Straktiltak (umiddelbart og innen et år)

Forebyggende konservering: Tiltak og aktiviteter for å unngå eller begrense fremtidig skade, nedbrytning og tap, og følgelig behovet for direkte inngrep (jf. NS-EN 15898:2011).

Anbefalte tiltak

Konkrete, anbefalte tiltak beskrives i fritekst. I tillegg gis det en mer overordnet tiltakstype, omdefinert fra tiltaksklassene i Norsk standard NS-EN 16096:2012:

- Tilstandsregistrering (i tilfelle TG9)
- Ingen nødvendige tiltak
- Mindre tiltak, overvåking og/eller forebyggende konservering,
- Moderate inngrep/tiltak og/eller ytterligere undersøkelser
- Store inngrep/tiltak basert på diagnose.

⁴ Tidsperspektivet er veiledende, og angitt av NIKU.

6 Beskrivelse, tilstand og risiko på utvalgte objekter i Seljord kyrkje

6.1 Kunst/inventar med tilstandsgrad 3

Objekt	-Bok
Beskrivelse	Mag. Ludvig Hofackers huspostill (1858). Lærinnbundet perm. Håndskrevet hilsen fra giver på friblad i front, datert 1860.
Foto: H. Kempton, KA.	
Datering	1858, 1800 tallet, andre kvartal.
Hovedmateriale	-Papir.
Beskrivelse materialer	Papir og lær.
Plassering	Safe.
Mål	H: 6 cm, L: 20 cm, B: 13 cm.
Tilstandsregistrering	
Tilgjengelighet ved befarig	Tilgjengelig uten hjelpemidler.
Bevaringsgrad/integritet	Godt bevart.
Tilstandsbeskrivelse	Store skader på perm og innbinding. Løse og revnede ark. Konsekvensene avhenger av bokas kulturhistoriske verdi.
Tilstandsgrad	TG3 – Kraftige eller alvorlige symptomer.
Risikovurdering	
Mulig(e) skadeårsak(er)	1. Håndtering eller ugunstig oppbevarings-/utstillingsforhold.
Risiko for nye skader	Bør ikke håndteres for å unngå ytterligere skader.
Anbefalte tiltak	
Tiltakstype	Omfattende inngrep/tiltak basert på diagnose.
Tiltaksbeskrivelse	Behandles av papirkonservator / bokbinder.
Konsekvensgrad	KG1 – På middels lang sikt, innen 5 år
Behov for stillas/ plattform for anbefalte tiltak	Nei.
Annet	Det er ikke undersøkt om dette er en sjelden utgave eller om den har andre forhold ved seg som gjøre den verdifull, men alle bøker som er laget før 1900 er bør tas vare på fordi disse ofte er håndbundet og i mindre opplag.

6.2 Kunst/inventar med tilstandsgrad 2

Objekt	-Dåpsfat
Beskrivelse	Kanten har utpundslet ornamentikk med frukt og ranker. Veldig lik fatet i Flatdal kyrkje.
Foto: H. Smith, Riksantikvaren.	
Datering	1600-tall, 1600-tallet.
Hovedmateriale	-Messing.
Beskrivelse materialer	Messing.
Plassering	Nordøstlige hjørne på døpefonten.
Mål	H: 6 cm, Ø: 30 cm.
Tilstandsregistrering	
Tilgjengelighet ved befaring	Tilgjengelig uten hjelpemidler.
Bevaringsgrad/integritet	Godt bevart.
Tilstandsbeskrivelse	Tre reparaasjoner som er stabile. God tilstand, men et hull og en sprekk. Brudd og metall som har bøyd seg. Flere små sprekker og små hull i bremmen og i dekorelementene. Slitasjeskader.
Tilstandsgrad	TG2 – Vesentlige symptomer.
Risikovurdering	
Mulig(e) skadeårsak(er)	1. Håndtering eller ugunstig oppbevarings-/utstillingsforhold. 2. Ustabile uoriginale materialer eller eldre restaurering.
Risiko for nye skader	Risiko for tyveri, lett å ta med seg ut av kirken. Bruk og pussing sliter på metallet. Den blir håndtert mye.
Anbefalte tiltak	
Tiltakstype	Moderate tiltak og/eller ytterligere undersøkelser
Tiltaksbeskrivelse	Bør gjøre tiltak på bremmen med bruk av sølvlodding for sikring. mange små hull som bør repareres. Utføres av metallkonservator eller gjørtler.
Konsekvensgrad	KG2 – På kort sikt, innen 2 år.
Behov for stillas/ plattform for anbefalte tiltak	Nei.

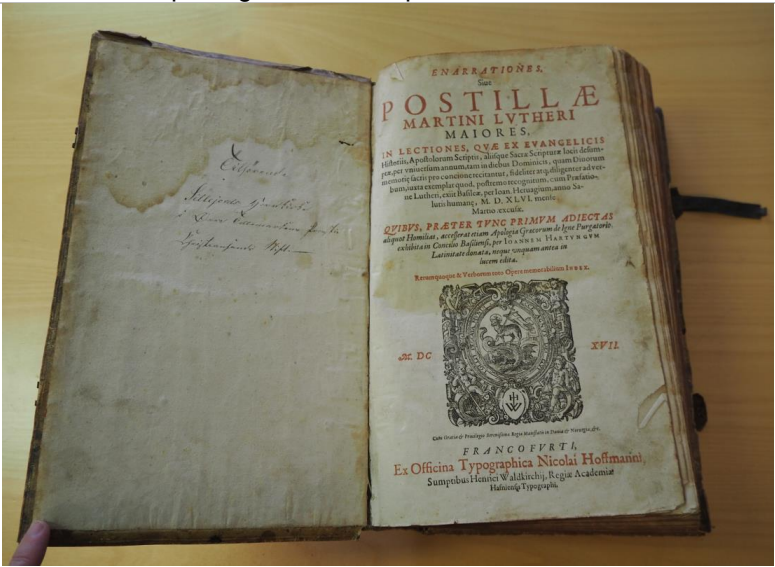
Objekt	-Kalk
Beskrivelse	Kalk i forgyllet sølv, med sekspassformet fot. Nodus dekorert med krusifiks og seks bevingede englehoder. Sekundær påmontert helleut og forlengelse av cupa. I følge kirkeregnskapet kan den være datert 1585 eller 1639. Høy kulturhistorisk verdi på grunn av alderen.
Foto: H. Kempton, KA.	
Datering	Mulig 1500-tallet.
Hovedmateriale	-Sølv.
Beskrivelse materialer	Sølv og forgyllet sølv.
Plassering	Safe.
Mål	H: 21.0 cm, Ø cupa: 11.5 cm, Ø fot: 12.5 cm.
Tilstandsregistrering	
Tilgjengelighet ved befaring	Tilgjengelig uten hjelpemidler.
Bevaringsgrad/integritet	Godt bevart.
Tilstandsbeskrivelse	Forgylling er stedvis polert bort, det er en sprekk i bunn av cupa, samt korrosjon. Noen mindre skader på foten, blant annet mangler Kristus en arm. Stabil tilstand, men reparasjon av sprekk i cupa er nødvendig dersom den skal være funksjonell. Dersom kalken skal være i bruk til nattverd må sprekkene utbedres. Behov for bedre oppbevaring.
Tilstandsgrad	TG2 – Moderat tiltaksbehov.
Risikovurdering	
Mulig(e) skadeårsak(er)	1. Håndtering eller ugunstig oppbevarings-/utstillingsforhold.
Risiko for nye skader	Håndtering kan føre til videre utvikling av skader.
Anbefalte tiltak	
Tiltakstype	Moderate tiltak og/eller ytterligere undersøkelser.
Tiltaksbeskrivelse	Behandling av metallkonservator eller gjørtler.
Konsekvensgrad	KG2 – På kort sikt, innen 2 år.
Behov for stillas/ plattform for anbefalte tiltak	Nei.

6.3 Kunst/inventar med tilstandsgrad 1

Objekt	-Lysekrone
Beskrivelse	Messing lysekrone med 6 armer. Gitt av Jørgen Juve.
Foto: H. Smith, Riksantikvaren.	
Datering	1700-tall, 1700-tallet.
Hovedmateriale	-Messing.
Beskrivelse materialer	Messing.
Plassering	I koret foran alteret.
Mål	H: 46 cm, Ø: 60 cm.
Tilstandsregistrering	
Tilgjengelighet ved befaring	Tilgjengelig fra stige.
Bevaringsgrad/integritet	Godt bevart.
Tilstandsbeskrivelse	Mansjettene ser originale ut. Ikke rester av pussemiddel.
Tilstandsgrad	TG1 – Svake symptomer.
Risikovurdering	
Mulig(e) skadeårsak(er)	1. Håndtering eller ugunstig oppbevarings-/utstillingsforhold.
Risiko for nye skader	Skrudd ut litt på toppen, burde strammes, men uklart hvordan. Noe risiko for at den kan falle ned.
Anbefalte tiltak	
Tiltakstype	Mindre tiltak, overvåking og/eller forebyggende konservering
Tiltaksbeskrivelse	Gjørtler bør undersøke oppheng.
Konsekvensgrad	KG3 – Strakstiltak, umiddelbart og innen et år.
Behov for stillas/ plattform for anbefalte tiltak	Nei. Høy stige.

Objekt	-Maleri
Beskrivelse	Maleri/tidligere altertavle. Nattverden. Gitt av Landstad i 1876 (olje på linlerret).
Foto: H. Smith, Riksantikvaren.	
Detalj av støvete overflate som er børstet bort med en hånd. Foto: N.K. Jernæs, NIKU.	

Detalj av høyre billedkant med riper i overflaten. Foto: N.K. Jernæs, NIKU.	
Datering	Ca. 1870, 1800 tallet.
Hovedmateriale	-Oljemaling på lerret.
Beskrivelse materialer	Oljemaling på linlerret med tykk ferniss.
Plassering	På sørvegg, vest for vinduet, nær galleriet og orgelet.
Mål	H: 283.5 cm, B: 192.0 cm.
Tilstandsregistrering	
Tilgjengelighet ved befaring	Delvis tilgjengelig fra galleri.
Bevaringsgrad/integritet	Godt bevart.
Tilstandsbeskrivelse	Meget støvete overflate. Støvet har spor av støvtørking med hånd fra galleri. Fingermerker. Skrapemerke, rip i voksholdig ferniss på høyre side, nær galleriet. Ripper litt inn på lerretet i øvre halvdel litt på høyre side, ca. 44 cm fra høyre rammekant. Ripene blir synlige på grunn av den hvite voksen brukt i restaureringen. Avtrykk av kantdubleringen.
Tilstandsgrad	TG1 – Svake symptomer.
Risikovurdering	
Mulig(e) skadeårsak(er)	1. Smuss, støv, forurensning. 2. Ustabile uoriginale materialer eller eldre restaurering. 3. Håndtering eller ugunstige oppbevaringsforhold.
Risiko for nye skader	Henger utsatt til for berøring fra galleriet og orgelet. Mye støv og smuss. Selv om maleriet ser støvete ut, bør kirkens representanter ikke forsøke å fjerne det selv.
Anbefalte tiltak	
Tiltakstype	Mindre tiltak, overvåking og/eller forebyggende konservering
Tiltaksbeskrivelse	Smuss og støv bør fjernes av konservator. Mulig regenerering av fernissen. Kontroll av oppheng.
Konsekvensgrad	KG1 – På middels lang sikt, innen 5 år.
Behov for stillas/ plattform for anbefalte tiltak	Ja.

Objekt	-Bok
Beskrivelse	Luthers postill på Latin 1617, kom til kirken i 1629. Opprinnelig perm skiftet ut med dagens i 1967. Innbundet i helpergamentsbind med Christian 4. s monogram på forsiden i gull og stattholder Jens Juels navn, slektsvåpen og årstall 1626 på bakside.
Foto: E. Andersen, NIKU.	
Datering	1617, 1600 tallet, første kvartal.
Hovedmateriale	-Papir
Beskrivelse materialer	Papir, metallbeslag.
Plassering	I safe.
Mål	H: 9 cm, L: 33 cm, B: 21 cm.
Tilstandsregistrering	
Tilgjengelighet ved befarings	Tilgjengelig.
Bevaringsgrad/integritet	Middels godt bevart.
Tilstandsbeskrivelse	Boka har en skade i nedre kant av permrygg og et hjørne noe slitt. Et par blader revet ut (s. 497–500), ellers fin stand.
Tilstandsgrad	TG1 – Svake symptomer.
Risikovurdering	
Mulig(e) skadeårsak(er)	1. Håndtering eller ugunstig oppbevarings-/utstillingsforhold.
Risiko for nye skader	Begrens håndtering for å unngå nye skader. Oppbevares tørt.
Anbefalte tiltak	
Tiltakstype	Mindre tiltak, overvåking og/eller forebyggende konservering.
Tiltaksbeskrivelse	Unngå håndtering. Undesøkes av papirkonservator / bokbinder.
Konsekvensgrad	KG1 – På middels lang sikt, innen 5 år.
Behov for stillas/ plattform for anbefalte tiltak	Nei.
Annet	Dette er en svært gammel bok som bør håndteres med varsomhet. Det er forebyggende å gi eieropplæring og tips for håndtering og oppbevaring.

Objekt	-Altertavle
Beskrivelse	Moses og Aron med lovens tavler med de ti bud. Malt ramme med korintiske søyler.
Foto: H. Smith, Riksantikvaren.	
Datering	1588, 1500 tallet, etterreformatorisk tid.
Hovedmateriale	-Oljemaling på tre.
Beskrivelse materialer	Mulig oljeholdig tempera på tre, nevnt i arkiv. Vertikale panelbord, seks ulike panelbord.
Plassering	På alteret/koret.
Mål	H: 276 cm, B: 184 cm, D: 11 cm.
Tilstandsregistrering	
Tilgjengelighet ved befaring	Delvis tilgjengelig. Når ikke opp til øverste del.
Bevaringsgrad/integritet	Fragmentert bevart. Avdekket og retusjert. Restaurert i 1972 av Carl Utteridge og Bjørn Dammann. Rapport (1975).
Tilstandsbeskrivelse	Veldig lite igjen av det originale. Trukket opp alle linjer for å få frem figurene. Moses, litt bedre bevart ansikt. Aron, ikke godt bevart i ansiktet. Mye av grunderingen vi ser nå, er sterkt retusjert og inntonet. Ingen synlig løs maling. Eldre skader. Oppmaling av større områder, særlig i skriftfelt. Avdekkingen har fjernet mye. Noen av tallene er originalt bevart. Sammenføyningen mellom to panelbord har sprukket opp. Bevegelser i treverket. Kittingen fra restaureringen er løsnet mellom panelene, men ikke malingen. Litt nivåforskjell mellom panelene. På omrammingen nederst er det en del stearinsøl. På predellaen har eldre retusjer endret farge.
Tilstandsgrad	TG1 – Svake symptomer / TG9 – Ukjent / ikke registrert.
Risikovurdering	
Mulig(e) skadeårsak(er)	1. Ustabile uoriginale materialer eller eldre restaurering. 2. Katastrofal hendelse.

	3. Lys og stråling. Nevnt i arkiv: I begynnelsen av 1700-tallet oppsto det en lekkasje i kortaket og i 1790-årene ble sørvinduet utvidet. Begge disse forhold kan ha forårsaket skader på tavlens bemaling.
Risiko for nye skader	Vindu bak og på sørsiden. Ser ut som den har blitt eksponert for sterkt lys. Spotmålinger på stedet: 115, 105, 390 Lux på venstre side, 305, 541, 375, på høyre side. Den venstre siden eksponeres for mer lys enn den venstre.
Anbefalte tiltak	
Tiltakstype	Mindre tiltak, overvåking og/eller forebyggende konservering
Tiltaksbeskrivelse	Vurdere solskjerming av vindu. Overvåke tilstanden.
Konsekvensgrad	KG0 – På lang sikt.
Behov for stillas/ plattform for anbefalte tiltak	Ja.

Objekt	-Døpefont
Beskrivelse	Åttekantet. Utskårede pilastre i to etasjer på de åtte feltene. Umalt. Dåpshimlingen er fra 1972.
Foto: H. Smith, Riksantikvaren	
Datering	1600-tall (første halvdel), 1600-tallet.
Hovedmateriale	-Tre.
Beskrivelse materialer	Tre uten bemaling.
Plassering	Nordside i skipet på sørsiden av kors skillet. Nord-østlige hjørne av kirkeskipet.
Mål	H: 85 cm, Ø: 65 cm.
Tilstandsregistrering	
Tilgjengelighet ved befaring	Tilgjengelig uten hjelpemidler.
Bevaringsgrad/integritet	Usikkert.

Tilstandsbeskrivelse	To av basene på dekoren er litt løse. Ellers god stand. En tilføyning i treverket der det har vært en skade, kompletteret i treverket. Malingsssøl fra tidligere reoperasjoner. Usikker på bevaringsgrad og original koloritt. Konstruksjonsmessig god stand.
Tilstandsgrad	TG1 – Svake symptomer.
Risikovurdering	
Mulig(e) skadeårsak(er)	1. Ustabile uoriginale materialer eller eldre restaurering. 2. Håndtering eller ugunstig oppbevarings-/utstillingsforhold.
Risiko for nye skader	Utsatt for håndtering. Den løftes/flyttes trolig en del.
Anbefalte tiltak	
Tiltakstype	Ingen nødvendige tiltak.
Tiltaksbeskrivelse	Ingen.
Konsekvensgrad	KG0 – På lang sikt.
Behov for stillas/ plattform for anbefalte tiltak	Nei.

Objekt	-Maleri
Beskrivelse	Presteportrett. Hans A Wille. Født i København 1714. Prost i øvre Telemarken 1766. Maleriet er fra 1771 av Alb. Lobeck. Sort enkel pynteramme, halvstaver.
Foto: H. Smith, Riksantikvaren	
Datering	1771, 1700 tallet, tredje kvartal.
Hovedmateriale	-Oljemaling på lerret.
Beskrivelse materialer	Oljemaling på lerret oppspent på treramme. Ikke kileblindramme. Mulig original blindramme.

Plassering	Plassering på nordveggen, under galleri i skipet, ned mot våpenhuset.
Mål	H: 79 cm, B: 64 cm, D: 4 cm.
Tilstandsregistrering	
Tilgjengelighet ved befaring	Tilgjengelig med stige.
Bevaringsgrad/integritet	Godt bevart.
Tilstandsbeskrivelse	Oppheng på kraftig spiker. Slakt oppspent lerret, derfor stive bulker i lerretet, men stabilt lerret. Ellers god tilstand. Ingen løs maling.
Tilstandsgrad	TG1 – Svake symptomer.
Risikovurdering	
Mulig(e) skadeårsak(er)	1. Ugunstig luftfuktighet og temperatur. 2. Smuss, støv, forurensing. 3. Håndtering eller ugunstig oppbevarings-/utstillingsforhold.
Risiko for nye skader	Tyveriutsatt, men henger nokså høyt over kirkebenkene. Eksponeres for lite lys. Spotmålinger på stedet: 55.7, 60.9, 66.9 Lux. En del opphopet smuss og støv på oversiden og på nederste blindrammelist bak. Løs murpuss. Målte 661 Lux når solen kom frem.
Anbefalte tiltak	
Tiltakstype	Mindre tiltak, overvåking og/eller forebyggende konservering
Tiltaksbeskrivelse	Fjerne løst smuss og støv, må utføres av konservator.
Konsekvensgrad	KG0 – På lang sikt.
Behov for stillas/ plattform for anbefalte tiltak	Nei.

Objekt	-Lysestake
Beskrivelse	Alterstaker/Lysestaker x2. To stk messinglysestaker plassert på alteret, frukt, akantus og pundslet dekor. Kraftig stanset åttekantet base med vid åttekantet utkraging over og vridd skaft. Rund mansjett på toppen, med utstanset enkel dekor.
Foto: H. Smith, Riksantikvaren	
Datering	1626, 1600 tallet, andre kvartal.
Hovedmateriale	-Messing.
Beskrivelse materialer	Messing.
Plassering	På alterduken, alteret i koret
Mål	H: 28 cm, Ø: 23 cm.
Tilstandsregistrering	
Tilgjengelighet ved befaring	Tilgjengelig uten hjelpemidler.
Bevaringsgrad/integritet	Godt bevart.
Tilstandsbeskrivelse	God tilstand. Ikke søl av pussemidler.

Tilstandsgrad	TG1 – Svake symptomer.
Risikovurdering	
Mulig(e) skadeårsak(er)	1. Håndtering eller ugunstig oppbevarings-/utstillingsforhold.
Risiko for nye skader	Litt stearinsøl.
Anbefalte tiltak	
Tiltakstype	Mindre tiltak, overvåking og/eller forebyggende konservering.
Tiltaksbeskrivelse	Unngå mer stearinsøl ved å bruke lysslykker istedenfor å blåse ut lysene.
Konsekvensgrad	KG0 – På lang sikt.
Behov for stillas/ plattform for anbefalte tiltak	Nei.

Objekt	-Oblatskrin
Beskrivelse	Antatt sølvplett. Stempel fra Tostrup , samt 1846. Rund form med utpunset dekor med vinranker og druer. Buet lokk med stanset bord.
Foto: H. Kempton, KA.	
Datering	1846l, 1800-tallet, første halvdel.
Hovedmateriale	-Sølvplett
Beskrivelse materialer	Antagelig sølvplett.
Plassering	I safe.
Mål	H: 6 cm, Ø: 11 cm
Tilstandsregistrering	
Tilgjengelighet ved befaring	Tilgjengelig med nøkkel til safe.
Bevaringsgrad/integritet	Godt bevart.
Tilstandsbeskrivelse	Stabil, men noen bulker i lokket. mangler også "knopp" på lokket. Normal bruk og slitasje. Bulker kan skyldes ugunstig oppbevaring.
Tilstandsgrad	TG1 – Svake symptomer.
Risikovurdering	
Mulig(e) skadeårsak(er)	1. Håndtering eller ugunstig oppbevarings-/utstillingsforhold.
Risiko for nye skader	Håndtering øker risiko for nye sakder.
Anbefalte tiltak	
Tiltakstype	Mindre tiltak, overvåking og/eller forebyggende konservering
Tiltaksbeskrivelse	
Konsekvensgrad	KG0 – På lang sikt.
Behov for stillas/ plattform for anbefalte tiltak	Nei.

7 Inneklima og oppvarming

Kirken er oppvarmet med 36 ovner plassert under benkene. Disse ble installert i 2021. Energistyring med termostater som stilles inn manuelt på stedet. Hele kirka varmes opp samtidig med mulighet for å sette inn ekstra varmevifte ved behov. Ifølge kirkens representant, ble det etter utskifting av varmeovner vanskelig å oppnå ønskelig temperatur på kalde dager og de vurderer ekstra varmekilder. Brannslukningsapparat ved utgangen til våpenhuset.

7.1 Merknader under befaring

Ovnene i koret sto på under befaringen. Det er fuktskjolder i taket i koret, som trolig er gamle. Inneklimaet varierte i kirken og fremsto tørrere og varmere på nordre side av koret sammenlignet med søndre del (se spotmålinger under). Dette kan ha sammenheng med at noen av ovnene ikke sto på og at døren på sørsiden i koret har åpne sprekker mellom dør og dørkarm, som medfører trekk og luftsirkulasjon. Denne døren har fuktskjolder oppe og nede. På utsiden av døren, på sørsiden av bygningen, er det store fuktskjolder på nedre del av døren og gress som gror tett på døren og veggene (se bilde i avsnitt 7.3.).

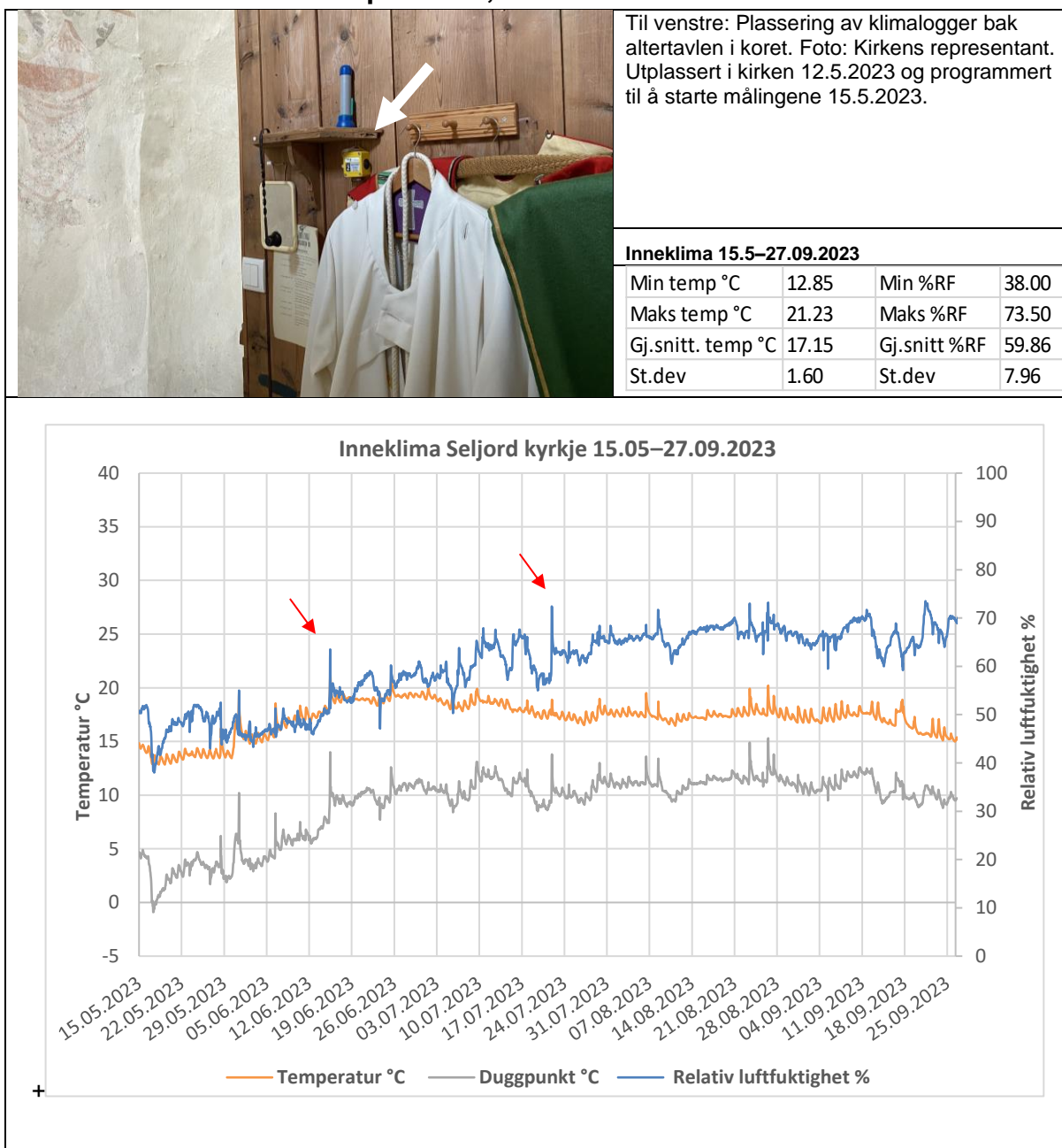
Spotmålinger:

Nordsiden av koret: Relativ luftfuktighet: 55.0, 55.6, 56.9 % RF, og temperatur: 20.2, 19.8, 19.5 °C.

Sørsiden av koret: Relativ luftfuktighet: 66.5, 55.9, 67.5 % RF, og temperatur: 16.4, 16.4, 16.4 °C.

Ved benkene i skipet: Relativ luftfuktighet: 71.6, 71.2, 70.2 % RF, og temperatur: 15.7, 15.8, 15.7 °C.

7.2 Inneklima i den målte perioden, 2023

Inneklimaet i kirken påvirkes av oppvarmingsrutinene og av utedørsklima. Måledata fra perioden viste at koret har relativt stor variasjon i relativ luftfuktighet, mellom 38.0% og 73.5% RF, med et gjennomsnitt på 59.9% RF. Temperaturen har vært mellom 12.9°C og 21.2°C. Maksverdiene av relativ luftfuktighet representerer delvis noe brå og kortvarig tilfeller (markert med røde piler) og sammenfaller med økning i temperatur. Kort tid etter temperaturøkningen synker luftfuktigheten igjen. Samtidig har luftfuktigheten stort sett vært over 60% fra slutten juni frem til september med flere perioder med RF over 65%, som øker risikoen for muggvekst, spesielt på kalde overflater og streder med stillestående luft. På den annen side er det forventet at oppvarming i vinterhalvåret kan føre til ugunstig lav luftfuktighet (<30%RF) og inneklima-data fra de pågående målingene bør tas med inn i fremtidige vurderinger av inneklima i kirken.

8 Ytterligere anbefalinger

Å identifisere risikoer og ugunstige forhold, og forebygge mot skader på kunst kan være svært kostnadsbesparende og gagnar bevaring av bygning og interiør på kort og lang sikt.

Inneklima

Gresset som gror inn mot døren på sørsiden av koret (foto under) bør fjernes jevnlig for å unngå stillestående fukt og fuktgjennomtrengning. Det bør vurderes bedre isolasjon av sprekker langs dørkarmene for å redusere trekk og store temperatur variasjoner i kirken.

Klimaloggeren har internt datalagringsminne, og ca. 2 års batteritid. For bedre å forstå inneklimaet i Seljord kyrkje og identifisere spesifikke behov, utfordringer og mulige løsninger er det behov for å logge inneklimaet i minst 13 måneder slik at korte og sesongmessige variasjoner kan tolkes opp mot internasjonale standarder på inneklima og kirkekunst, som NS-EN 15757:2010 – *Bevaring av kulturminne: Krav til temperatur og relativ luftfuktighet for å begrense klimarelatert mekanisk skade på organiske, hygroskopiske materialer*. Dette gir et nødvendig grunnlag for å vurdere risiko for skader på kirkekunsten som følge av ugunstig luftfuktighet og temperatur over tid.

Ved tørr luft, under 30% relativ luftfuktighet, øker risikoen for sprekkdannelse i treverk og oppskalling og avskalling av malingslag. Ved kondens, og relativ luftfuktighet over 65% øker risikoen for muggvekst betraktelig. Målingene i koret gir verdifull informasjonen om inneklimaet der, men er trolig ikke representative for mikroklimaer nær kirkekunst og inventar andre steder i kirken.

Overflatene i kirken bør holdes under jevnlig oppsyn av kirkens representanter. Ved mistanke om løs maling, kondens, påvekst av muggsopp, algevekst, sprekker eller andre mulige endringer i tilstand bør dette rapporteres til Riksantikvaren snarest og eventuelle inneklimaforbedrende tiltak vurderes.

Lys og stråling bryter ned organiske materialer og bleker farger. Det bør installeres solskjerming på vinduene på sørsiden av kirken i dialog med Riksantikvaren, som forhindrer naturlig lys i kirken når den ikke er i bruk. Husk at tiltak i fredede kirker krever tillatelse fra biskopen/Riksantikvaren selv om NIKU kommer med anbefalinger.

Håndtering og oppbevaringsforhold

Flere av gjenstandene i safen er sårbare og har dårlig tilstand. Det bør gjøres noen grep for å hindre videreutvikling av skader. De gjenstandene i safe som ikke er i bruk, bør pakkes inn i syrefritt papir eller tekstilposer.

Akutte hendelser

Seljord kyrkje har svært mange historisk viktige gjenstander. Som et av flere tiltak for forebyggende arbeid i tilfelle akutte hendelser, bør kirken lage en verdibergingsplan med oversikt over de viktigste gjenstandene i kirken. Dette arbeidet bør gjøres i samarbeid med lokalt brannvesen. Be dem gjerne på en befaring slik at de gjør seg kjent med de kulturhistoriske verdiene i kirken. Verdibergingsplan bør være tilgjengelig for brannvesenet (digitalt via 110-sentralen) eller i brannbil, men ikke tilgjengelig for noen andre enn kirkens ansatte.

Norsk institutt for kulturminneforskning er et uavhengig forsknings- og kompetansemiljø med kunnskap om norske og internasjonale kulturminner.

Instituttet driver forskning og oppdragsvirksomhet for offentlig forvaltning og private aktører på felter som by- og landskapsplanlegging, arkeologi, konservering og bygningsvern.

Våre ansatte er konservatorer, arkeologer, arkitekter, ingeniører, geografer, etnologer, samfunnsvitere, kunsthistorikere, forskere og rådgivere med spesiell kompetanse på kulturarv og kulturminner.

www.niku.no

NIKU Rapport 297

NIKU hovedkontor
Storgata 2
Postboks 736, Sentrum
0105 OSLO
Telefon: 23 35 50 00

NIKU Tønsberg
Farmannsveien 30
3111 TØNSBERG
Telefon: 23 35 50 00

NIKU Bergen
Dreggsallmenningen 3
Postboks 4112, Sandviken
5835 BERGEN
Telefon: 23 35 50 00

NIKU Trondheim
Kjøpmannsgata 1b
7013 TRONDHEIM
Telefon: 23 35 50 00

NIKU Tromsø
Framsenteret
Hjalmar Johansens gt. 14
9296 TROMSØ
Telefon: 77 75 04 00